

доповненнями.

3. Білуха М. Т. Електронний цифровий підпис бухгалтерських документів // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 10. – С. 14.

4. Мельник Т. Електронний документообіг та електронний підпис // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 7. – С. 47 – 53.

5. Шпірко А., Прокопенко А. Запровадження та ефективне використання електронного документообігу й електронного підпису в Україні: проблеми, нові можливості, шляхи розвитку // Вісник НБУ. – 2005, березень. – С. 41.

Надійшла 11.03.2009

УДК 336.761

О. В. ДЗЮБЛЮК

Тернопільський національний економічний університет

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ КРЕДИТНИХ ДЕРИВАТИВІВ У БАНКІВСЬКОМУ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТІ

Аналізуються основні прийоми і способи мінімізації кредитного ризику банку шляхом використання кредитних деривативів, розглядаються їх сутність, основні види та перспективи використання у вітчизняній практиці банківського ризик-менеджменту.

The research analyzes the methods and ways of minimization of credit risk of a bank by means of using credit derivatives, takes a view of their essence, the basic kinds and perspectives of using them in home practice of bank risk- management.

Актуальність дослідження. Важливість ролі банківської системи у стимулюванні економічного зростання визначається активізацією кредитних вкладень банків у розвиток реального сектора національного господарства. Саме кредитна діяльність комерційних банків визначає перспективи стабільного розвитку підприємств усіх секторів і галузей вітчизняної економіки, що зумовлює важливе наукове і практичне завдання оптимізації процесу банківського кредитування реального сектора. Ефективність кредитних вкладень банків у господарську діяльність підприємств багато в чому залежить від можливостей менеджменту банківських установ забезпечувати належну мінімізацію усіх видів ризиків, котрі виникають у процесі реалізації кредитних операцій. Відтак глибоке всебічне дослідження можливостей використання нових форм і методів управління кредитним ризиком, серед яких важливе значення може належати кредитним деривативам видається особливо актуальним для сучасної теорії і практики організації банківської справи в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем організації кредитної діяльності комерційних банків і управлінню кредитним ризиком присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних економістів, до числа яких, зокрема, належать А. М. Мороз, Л. О. Примостка, П. Роуз, О. І. Лаврушин, В. В. Вітлінський [1 – 5] та ряд інших. Однак головна увага науковців у працях, присвячених організації банківської діяльності, приділяється загальному аспектам кредитних відносин або управління кредитним ризиком. У той же час невіршеними частинами загальної проблеми, яким присвячена стаття, залишається розробка комплексу механізмів, які давали б можливість істотно підвищити ефективність здійснюваних комерційним банком кредитних вкладень в економіку шляхом істотного зниження й перерозподілу ризиків, що виникають у процесі організації кредитних відносин, за допомогою похідних цінних паперів, якими є кредитні деривативи.

Метою даної статті є аналіз основних видів та обґрунтування можливостей практичного використання кредитних деривативів з метою мінімізації ризиків, що супроводжують організацію кредитної діяльності комерційних банків та визначення на цій основі системи заходів, які забезпечували б оптимізацію банківського ризик-менеджменту, підвищення ефективності функціонування банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Пошук найбільш оптимальних прийомів і способів банківського ризик-менеджменту, що має на меті мінімізацію кредитного ризику, може ґрунтуватись на оцінці перспектив використання похідних фінансових інструментів і можливостей їх застосування з точки зору реалій банківської системи України. Адже кредитні деривативи як похідні цінні папери нового покоління володіють більш гнучкою структурою і спроможні покривати складніші ринкові ризики, вирішуючи ширше коло задач – від тактичної мінімізації цінних ризиків до стратегічного управління ризиком усього банківського портфеля. Вони були розроблені спеціально для того, щоб банківські установи змогли контролювати величину кредитного ризику, відокремлюючи його від активів, і передавати його стороннім інвесторам, не порушуючи взаємин банку із позичальником.

Кредитні деривативи є похідними інструментами, призначеними для управління кредитним ризиком, дозволяючи відокремити кредитний ризик від всіх інших ризиків, властивих конкретному інструменту, і перенести такий ризик від продавця ризику (покупця кредитного захисту) до покупця ризику (продавця кредитного захисту). Серед найбільш поширених типів кредитних деривативів, які активно

використовуються у банківській практиці розвинутих країн і які можуть в перспективі використовуватися у якості інструмента мінімізації кредитного ризику, варто відзначити кредитні дефолтні свопи, свопи на сукупний дохід, «пакетні» (або «корзинні») свопи, а також зв'язані кредитні ноти [1, с. 34].

Кредитний дефолтний своп представляє собою двосторонній фінансовий контракт, за яким одна сторона (покупець кредитного захисту) проводить періодичні виплати іншій стороні (продавцеві кредитного захисту) в обмін на платіж, обумовлений настанням кредитної події за вказаним активом. Покупець захисту (тобто банк) є одночасно продавцем кредитного ризику, перекладаючи його внаслідок угоди про кредитний дефолтний своп на покупця ризику, тобто інвестора. Протягом терміну дії угоди банк періодично виплачує продавцеві захисту (інвесторові) суми фіксованої винагороди. Продавець захисту проводить платіж на користь покупця захисту лише у строго обумовлених випадках, пов'язаних із визначеним активом: зниження рейтингу позичальника, банкрутство, реструктуризація боргу. Вслід за цим дія угоди припиняється [2, с. 14].

Своп на сукупний дохід є двосторонньою угодою, за якою всі доходи, що надходять за певним активом протягом обумовленого періоду часу, обмінюються на інші періодичні виплати. Покупець кредитного захисту, тобто банк, зобов'язується проводити періодичні виплати у розмірі, що дорівнює загальній прибутковості за вказаним активом. У свою чергу, продавець захисту приймає на себе зобов'язання по виплатах за цим активом по заздалегідь визначеній процентній ставці, наприклад прибутковості еквівалентних державних облігацій плюс кредитний спред. Якщо вартість активу падає, то покупець захисту (банк) отримує виплати від контрагента (інвестора), якщо ж вартість активу зростає, то платежі здійснюються в зворотному напрямі, тобто продавцем на користь покупця.

«Пакетні» або «корзинні» свопи – це такий вид кредитних деривативів, при яких кредитор, тобто банк, купує захист цілого пакету запозичень, а продавець захисту зобов'язується покрити збиток, що виникає тільки унаслідок першого дефолту в групі застрахованих активів. Операція після цього вважається завершеною і за новими дефолтами продавець захисту вже ніякої відповідальності не несе. У якості базового активу по «пакетних» («корзинних») свопах виступає не одна позичка, а сформований банком кредитний портфель. Таким чином, настання негативної кредитної події, у разі якої банк, що страхується від ризику, отримує кошти, прив'язано не до одного активу, а до цілої «корзини» активів, тобто кредитного портфеля [3, с. 45].

Зв'язані кредитні ноти – це середньострокові цінні папери із плаваючою ставкою, забезпечені виплатами по кредитах або інших цінних паперах. При цьому, інвестор приймає на себе не тільки ризик по активах, що слугують забезпеченням по зв'язаних кредитних нотах, але і ризик, пов'язаний із діяльністю емітента даних цінних паперів. У широкому розумінні зв'язані кредитні ноти – це цінні папери, які банк-емітент випускає паралельно із видачею кредиту своєму позичальникові. Сама банківська установа не несе відповідальності за цією позицією, оскільки за всіма зобов'язаннями відповідає компанія, що узяла позичку у банку. Емітент же розплатується по кредитних нотах у тій мірі, в якій позичальник погашає кредит. В основному зв'язані кредитні ноти використовуються для залучення коштів із міжнародних ринків капіталу компаніями середніх розмірів. А випускають їх зазвичай дочірні структури західних інвестиційних банків. По нотах можуть передбачатися додаткові гарантії або поручительства третіх осіб. У вузькому розумінні кредитна нота не є самостійним похідним інструментом, а є комбінацією процентного паперу (ноти) з визначеною умовою по кредитному ризику з метою отримання вищої прибутковості за рахунок прийняття частини кредитного ризику по обумовленому активу.

Розглянуті вище основні види кредитних деривативів дозволяють банківському ризик-менеджменту конструювати на їх базі нові, «гібридні», справді інноваційні похідні кредитні інструменти, що дозволяють гнучко і ефективно управляти кредитними ризиками у мінливих і далеко не передбачуваних умовах вітчизняного фінансового ринку. Це, у свою чергу, значно розширює спектр застосовуваного банками фінансового інструментарію і підвищує якість і ефективність управління кредитними ризиками.

Як і всі похідні фінансові інструменти, кредитні деривативи володіють рядом переваг у порівнянні з базовим активом, надаючи банкам більш широкі можливості у питанні передачі кредитного ризику, аніж це можуть зробити традиційні способи забезпечення повернення кредитів. Саме тому у розвинутих країнах ринок кредитних похідних інструментів є одним із найбільш ліквідних видів ринків і постійно продовжує зростати. Причина цього – бажання банків страхувати кредитні ризики. І якщо спершу кредитні деривативи були створені у рамках банківської діяльності і використовувалися в основному з метою розподілу кредитних ризиків, то нині вони виходять на нові ринки. Не тільки банки і страхові компанії, але і крупні підприємства реального сектора економіки за допомогою кредитних деривативів управляють фінансовими ризиками, особливо на ринках, що розвиваються, а також використовують їх як механізм захисту від неспроможності основних контрагентів. Крім того, використання кредитних деривативів дозволяє зменшити вразливість банків стосовно системних ризиків. Більше того, можливість передачі кредитного ризику третій особі дозволяє банкам уникати ризику неповернення кредиту. Кредитні деривативи сприяють перетворенню світового кредитного ринку, зміні механізмів встановлення цін, методів купівлі-продажу, управління і структури цього ринку, істотно підвищують ліквідність і прозорість кредитних операцій [4, с. 134].

На сьогодні основні чинники і проблеми, що перешкоджають впровадженню кредитних деривативів

в Україні, пов'язані із закритістю і непрозорістю позичальників, концентрацією уваги банківського ризик-менеджменту на окремих кредитах на шкоду управлінню кредитним портфельним ризиком, низьким ступенем розвитку інфраструктури фінансового ринку (бюро кредитних історій, рейтингових агентств), неврегульованістю правового статусу похідних фінансових інструментів, таких як кредитні деривативи. В Україні відсутня цілісна нормативна база регулювання похідних фінансових інструментів, в тому числі операцій з кредитними дериватами. Ні один різновид похідних фінансових інструментів не визнаний державою на рівні законів. У той же час для того, щоб кредитні деривати стали реальними інструментами кредитними портфелями банків і страхування кредитних ризиків в Україні, а вітчизняні банки змогли використовувати накопичений світовий досвід застосування цих інструментів, на наш погляд, необхідно чітко законодавчо врегулювати діяльність, пов'язану із використанням похідних фінансових інструментів. Недосконалість законодавства залишається одним з головних факторів, що стримують розвиток строкового ринку в Україні і, зокрема, ринку кредитних деривативів [5, с. 127].

Водночас, незважаючи на вказані труднощі, висока оцінка перспектив кредитних деривативів пов'язана із тим, що вони є двосторонніми фінансовими контрактами між продавцем кредитного захисту і покупцем, в якому вони домовляються обмінювати передбачуваний або математично розрахований грошовий потік при настанні кредитної події в майбутньому періоді за певну плату. Такі види кредитних деривативів, як кредитні дефолтні свопи, свопи на сукупний дохід, «пакетні» (або «корзинні») свопи, а також зв'язані кредитні ноти, можуть бути використані у вітчизняній банківській практиці для вибору оптимальної стратегії управління кредитним ризиком, що ґрунтується на операціях із їх купівлі чи продажу, виходячи із тих завдань, які ставить перед собою комерційний банк. Якщо основний наголос у банківській стратегії робиться на зниженні ризику концентрації кредитних вкладень, то найбільш адекватною стратегією буде купівля кредитних деривативів, тоді як їх продаж буде необхідним при цілеспрямованій диверсифікації активів.

Висновки. Використання розглянутих способів мінімізації банківського кредитного ризику в процесі застосування кредитних деривативів може дозволити, на наш погляд, істотно підвищити ефективність банківської діяльності, особливо в нестабільних умовах кризових явищ на фінансових ринках, коли гостро постає проблема активізації кредитних вкладень банків у розвиток реального сектора як ключового елемента системи заходів із подолання кризи і виходу економіки із рецесії. Перспективами подальших розвідок у напрямку дослідження даної сфери організації банківської справи слід вважати вивчення шляхів удосконалення організації банківського ризик-менеджменту щодо мінімізації основних видів ризиків банківської кредитної діяльності на основі використання кредитних деривативів, що може сприяти підвищенню фінансової стійкості банківської системи країни та підвищенню ефективності організації кредитних відносин банків з клієнтами.

Література

1. Банківські операції: Підручник / За заг. ред. А. М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
2. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посібник / За ред. В. В. Вітлінського. – К.: Знання, 2000. – 251 с.
3. Примостка Л. О. Фінансовий менеджменту банку: Підручник. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
4. Роуз П. С. Банковский менеджмент: Пер. с англ. – М.: Дело Лтд, 1995. – 768 с.
5. Управление деятельностью коммерческого банка (банковский менеджмент): Учебник / Под. ред. О. И. Лаврушина. – М.: Юристъ, 2002. – 688 с.

Надійшла 17.03.2009

УДК 330

Г. М. ЗАБЧУК

Тернопільський національний економічний університет

МЕХАНІЗМ ЗАСТОСУВАННЯ КРЕДИТНИХ ВАЖЕЛІВ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ УКРАЇНИ

Розглянуто особливості організації передачі коштів банками у тимчасове кредитування підприємствам на основі кредитних важелів. Виділено механізми, що стимулюють відносини банків з суб'єктами господарювання, запропоновано напрями активізації банківського кредитування в Україні.

The features of organization of transmission of facilities are considered by jars in the temporal crediting to the enterprises on the basis of credit levers. Mechanisms which stimulate the relationships of banks with the subjects of menage are selected, directions of activation of the bank crediting are offered in Ukraine.

Постановка проблеми. В умовах спаду виробництва вкрай актуальним залишається питання удосконалення механізму застосування кредитних важелів комерційними банками для забезпечення